خوێندنەوەیەکی پانۆرامی بۆ فیلمی Rang De Basanti.. ڕەباز محەمەد جەزا

ئەوەندە بیرمان لە ڕابردووی خۆمان و داهاتووە نادیارەکەمان کردەتەوە ئیتر ژیانی ئێستامان هەر وێران کردووە.

Rang De Basant :
فیلمێکی فیلمێکی بۆلیوودی نایابی وڵاتی هندستانە ; ژانرەکەی دراما/کۆمیدیایە، ماوەی فیلمەکە دوو کاتژمێر و سی و پێنج خولەکە، وەک چۆن لەگەڵ فیلمە هیندییەکان ڕاهاتووین، بە درێژی فیلمەکانیان دەناسرێنەوە، بە پێچەوانەی فیلمە ئەمریکییەکان .
فیلمەکە بە زمانی ئینگلیزی، بریتییە لە Rang De Basanti : ڕەنگی قوربانیدان،ڕەنگم بکە.. ناوێکی جیاواز و وروژێنەرە کە بینەر بەلای خۆی ڕادەکێشێت، وای لێدەکات پرسیاربکات . یەکێک لە بناغەدانەری سینەمایی ئەو وڵاتە ئەکتەر و دەرهێنەری سینەما کە " عامر خان " کاری دەرهێنانی بۆکردووە دەڵێت : " ئەوەندە بیرمان لە ڕابردووی خۆمان و داهاتووە نادیارەکەمان کردەتەوە ئیتر ژیانی ئێستامان هەر وێران کردووە.. " هەر بۆیە دەوترێت ڕابردوو ڕۆشت، داهاتوو نادیارە کەواتە ئەمڕۆ دیارییەکە نابێت لە دەستی بدەین.پریسیاری گرنگ لێرەدا ئەوەیە : فیلمەکە باسی چی دەکات ؟" یان بۆ ڕاستی چیرۆکەکەی چییە؟چونکە وەک لە بەرگەکەیدا دیارە ، هیچ پێشنیازێک ناکات و بە قوربانیدان تەرخانکراوە..!
بەگشتی با بەشێوەیەکی سادە و بێ سپۆیلەر باسی فیلمەکە بکەین، هەندێک وشەی نەشیاویشی تێدایەو و فیلمەکەش بەتەواوی دوورە لە دیمەنی پۆرنۆگرافی، هەروەها ئەستێرەی ناسراوی هیندی (ئەمیر خان) لەگەڵ ئەکتەرە گەنجەکانی تر بەشدارن تێیدا ، چیرۆکی فیلمەکە لە دەوری ئەوان دەسوڕێتەوە..بە سادەیی چیرۆکەکە باس لە کچێک دەکات کە لە ئینگلتەراوە دێتە هیندستان بۆ ئەوەی فیلمێکی دیکۆمێنتاری لەسەر ڕۆژنامەکەی باپیری دروست بکات .کاتێک فیلمەکەم بینی و دیمەنی یەکەم دەستی پێکرد، دەنیا بووم کە ڕووبەڕووی شاکارێکی بێ کات بوومەتەوە لەوەی سینەمای هیندی بەرهەمی دەهێنێت ،هەرچەندە دەرهێنانی زۆر ئاڵۆز و تەکنیکی ناوازە و جیاواز بەکارهاتووە بۆ ئەوەی زیاتر وروژێنەر بێت لە توندکردنەوەی دەمارەکانی بینەر، هەروەها بەلای من قورسترین ئەرک لە دەرهێنانی ئەم فیلمەدا توانای

دەرهێنەرە کە ڕووداوەکانی فیلمەکە بە شێوەیەکی نایاب بەیەکەوە دەبەستێتەوە، یەک لە دوای یەک و بەبێ ئەوەی بینەرتووشی دڵەڕاوکێ بکات،کارێک دەکات کە نەزانن چی ڕوودەدات، کاتێک سەیری فیلمەکە دەکەیت، بەهۆی ،دەرهێنانی دیمەنەکان بە وێنەیەکی دروست تێدەگەیت، هەرچەندە فیلمەکە لە یەک کاتدا زیاتر لە چیرۆکێک دەگێڕێتەوە!

چیرۆکەکە بە شێوەیەکی زۆر ڕێکخراوو تووندوتۆڵ پێکەوە گرێدراون و چەندین مانای بەرزی مرۆڤانەی تێدایە کە لەسەر بنەماکانی هاوکاری و سۆز دامەزراوە و ناتوانرێت جیاوازی بکرێت لەلایەن ئایینێک یان نەتەوەیەکی دیاریکراوەوە، هەرچەندە بارودۆخەکە جیاواز بێت .لەم فیلمە بەرزەدا توانای ئەم پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە بە شێوەیەکی جیاواز نیشان دەدرێت، هەستی هاوڕێیان بەرامبەر بە یەکتر و ڕۆحی بەتەنگەوەهاتنیان نیشان دەدا، جا بە نهێنی بێت یان ئاشکرا ، هەروەها کاریگەری خۆیان زیادەکەن لەگەڵ ئەو دیالۆگە زێڕینانەی کە ناتوانرێت لە یادەوەری بینەردا بسڕدرێنەوە و کەئاماژەن بە بلیمەتی نووسەر و دەقی بەهێزی فیلمەکە. هەروەها فیلمەکە چەندین مانا و تەحەدای تێدایە کە مرۆڤ دەتوانێت بیکات ئەگەر پێی وا بێت : “گۆڕانکاری مومکینە و هیچ شتێک مەحاڵ نییە” … بێگومان ، ئەمەش هەرلەکاری کاست و کارەکتەرێک دەوەشێتەوە کە هەرگیز لە مێژووی بۆلیووددا دووبارە نابێتەوە.سەبارەت بە گۆرانی و سەمای هیندیش پێویستە چونکە میرات و کولتوورێکن کە دەرهێنەرەکان پێیان خۆشە لە زۆربەی فیلمە هیندییەکاندا پیشانی بدەن، بە گشتی من بە خاڵێکی نەرێنی ئەم فیلمەی نازانم، تەنانەت بە سەرچاوەی بێزارییەشی نازانم چونکە ئەو دۆخ و ساتانەی کە پاڵەوانەکانی فیلمەکە ئەزموونیان کردووە ڕوون دەکەنەوەو کاریگەرییان هەیە لە فیلمەکەدا، هەروەها پەیوەندی نێوان کارەکتەرەکان بەڵگەن، لەسەر ئەوەی کەگرنگ وپێویستن.شتێکی تر کە سەرسامی کردم بەکارهێنانی گۆرانی عەرەبی بوو لە پاشخان (دەنگ بۆ هەندێک دیمەن) لە… فیلمێکی هیندی و گۆرانی عەرەبی؟ ڕاشکاوانە بڵێین یەکێکە لە دەست لێدانە نایابەکانی دەرهێنەر و دیدگای جیاوازی دەرهێنەرو جیای دەکاتەوە لە دەرهێنەرەکانی تر.لە کۆتاییدا، فیلمێکی هیندییە بە بەرزترین پێوەر و زۆردوور لە هەموو چاوەڕوانییەکانم ئەوەی تێپەڕاندووە، هەمیشە فیلمی هیندیم بە کەمتر لە فیلمەکانی هۆلیوود بینیووە بەڵام ئێستا دەڵێم: “ ئایا فیلمی هیندی؟ لە ئاستێکدا چی پێشکەش دەکات کە لە فیلمە گەورەکاندا مەحاڵە پێی بگات ؟ ئەم فیلمەش …فیلمێکی هیندیە ! بەڵام دوای سەیرکردنی تێڕوانینم بە تەواوی گۆڕا، کە ئێستا بە یەکێک لە و فیلمانەی پۆلێن دەکەم کەگرنگن ، یان کەپێشنیازی دەکەم هەموان بیبینن … هەرچەندە فیلمەکە لە ساڵی

٢٠٠٦دایە، واتە تا ڕادەیەک بە کۆن دادەنرێت ، بەڵام گرنگەۆ، پێویستە بینەری بین.

ئایا سۆسیالیزم لە ئێراندا دادەمەزرێت؟1/.. حەمید تەقوایی.. وەرگێڕانی:کاوە عومەر

(بەشی یەکەم)
یەکەم
حەمید تەقوایی
وەرگێڕانی:کاوە عومەر

دیمانەی حەسەن ساڵحی لەگەڵ حەمید تەقوایی سەبارەت بە سۆسیالیزم ئەم بابەتە بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵی ئاسمانی کەناڵ جەدیددا ئامادەکراوە
حەسەن ساڵحی: حەمید تەقوایی، چەند ڕۆژ لەمەوبەر، لەژێر ناونیشانی ئاس□□ی سۆسیالیزم لە ئێران، لە ئەنجومەنی مارکس لە کەنەدا سیمینارێکتان سازکرد. ئەم تەوەرە پرسیاری زۆر دەوروژ□ن□□ت، کە بەداخەوە کاتی پێویست بۆ پرسیار و وەڵام لە سیمینارەکەدا نەبوو. من خۆم لەو سیمینارەدا پرسیارم هەبوو کە نەمتوانی بیخەمە ڕوو. هیوادارم لەم چاوپێکەوتنەدا بتوانین بابەتەکە بە تەواوی ڕووماڵ بکەین. با لە بەشی کۆتایی سیمینارەکەوە دەست پێ بکەین. باسی دامەزراندنی سۆسیالیزمت لە ئێران کرد. تکایە ڕوونی بکەنەوە کە ئەمە بەڕاستی مانای چییە؟ ئێمە دەزانین سۆسیالیزم واتە هەڵوەشاندنەوەی کاری بەکرێ و خاوەندارێتی تایبەت. بەڵام ڕەنگە ئەمە بۆ هەموو کەسێک بەرچاو نەبێت. ئاکام و بەرهەمی ئەم پێشکەوتنە ئابوورییە بۆ خەڵک چییە؟
حەمید تەقوایی: هەروەک ئاماژەت پێدا، لە ئاستێکی بنەڕەتی ئابووریدا سۆسیالیزم بە واتای هەڵوەشاندنەوەی کۆیلایەتی کرێ و

چەوسانەوە و هەڵوەشاندنەوەی خاوەندارێتی تایبەت بەسەر ئامرازەکانی بەرهەمهێنان – کارگە، خزمەتگوزاری، سامان و هتد.
بەڵام ئەگەر سۆسیالیزم جەخت لەم ئاڵوگۆڕە ڕیش□یانە دەکاتەوە، چونکە ئامانج و فەلسەفە و بنچینەی سۆسیالیزم ڕزگاری ئینسانە و ئینسان. بنەمای سۆسیالیزم ئینسانە، واتە ئازادی، یەکسانی، خۆشگوزەرانی، شوناس، کەرامەتی ئینسانی، و ڕێزگرتن لە ئینسان و ئینسانیەت، تەوەرو و ئامانجی کۆمەڵگەی سۆسیالیستین.
لە ئاستی ئابوریدا هەڵوەشاندنەوەی کاری بەکرێ بە واتای لەناوبردنی کار وەک کاڵایەک کە کرێکار دەبێت بیفرۆشێت بە سەرمایەدار بۆ دابینکردنی بژێوی ژیانی خۆی و خێزانەکەی. بۆ هەڵوەشاندنەوەی کاری بەکرێ، واتە هەڵوەشاندنەوەی کۆیلایەتی و زۆری ئابووری، پێویستە ئابووری ڕێکبخرێت نەک لەسەر بنەمای قازانج و دروست کردنی قازانج، بەڵکو بە ئامانجی دابینکردنی پێداویستییەکانی هەمووان ڕێکبخرێت. لە سیستەمی سۆسیالیستیدا دابینکردنی پێداویستییەکانی هەموو تاکەکانی کۆمەڵگە تەوەرو و ئامانجی هەموو پەیوەندیەکان و سیاسەتە ئابوورییەکانە.
لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتییەوە سۆسیالیزم واتە نەهێشتنی هەمووجۆرە هەڵاواردن و نایەکسانییەک. بۆ تێگەیشتن لەوخاڵەی کە هەموو نایەکسانی و هەڵاوردنەکانی ناو کۆمەڵگەی ئێران و هەموو کۆمەڵگاکانی جیهان، بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ پەیوەست دەبێت بە پێویستی قازانج هێنانی سەرمایەکانەوە، پێویستی بە بیرکردنەوەی زۆر نییە. لە جیاوازییەکی توندی نێوان سامانی فەلەکیی کەمینەیەکی بچوک و نەهامەتی گشتیی جەماوەری خەڵکەوە تا دەگاتە چەوساندنەوەی ئایینی، هەڵاواردنی ڕەگەزی، چەوساندنەوەی نەتەوەیی، ڕەگەزپەرستی و میللی، هەڵاواردنی چینایەتی، پێشێلکردنی سەرەتاییترین مافەکانی خەڵک، چەوساندنەوە و دیکتاتۆری□ت، تێکدانی ژینگە و هتد و هتد، هەموو ئەمانە دەرئەنجام و پێویستییەکانی کارکردنی سیستەمی سەرمایەدارین.
ئاشکرایە لە کۆماری ئیسلامیدا هۆکار و زەروورەتی ئەو هەموو هەڵاواردن و چەوساندنەوە و هەژاری و سەرکوتانەی کە لە کۆمەڵگەدا بەربڵاوە، دەستەبەرکردنی بەرژەوەندیی چەند سەرمایەدارێکە لە حکوومەت و باندە مافیاکانی سەر بە حکومەت کە سەروەت و سامانیان لە زیادبووندایە .
لە سیستەمی سۆسیالیستیدا ئەم جیاکاری و ناداد□روەری و ئازارانە بوونیان نییە، چونکە هیچ پێویستی و بنەمایەکی ئابووری نییە بۆیان .
کۆڵەکەیەکی گرنگی سۆسیالیزم دابینکردنی ئازادییە بێ کۆت

ومەرجەکانە. ئازادی دەربڕینی بیروڕا، ئازادی ڕێکخراو بوون و حزبایەتی، ئازادی ڕۆژنامەگەری و ڕاگەیاندن، ئازادی سۆشیال میدیا، ئازادی ناڕەزایەتی و مانگرتن و هتد…هتد. بێگومان ئەمە ڕێک پێچەوانەی ئەزموونی یەکێتی سۆڤیەت و چین و سیستەمەکانی دیکەیە کە ئیدیعای سۆسیالیزم دەکەن، بەڵام ئەم سیستەمانە جۆرێک لە سەرمایەداریی دەوڵەتی بوون و هەن؛ سیستەمی سەرمایەداری لەژێر ناوی سۆسیالیزم و کۆمۆنیزمدا، کە ئەمڕۆ چین نموونەیەکی بەرجەستەیە.

بەکورتی دەکرێ پایەکانی سیستەمی سۆسیالیستی بە ئازادی و یەکسانی و خۆشگوزەرانی بۆ هەمووان دەربخەین. ئازادی لەسەر ئاستی سیاسی و کۆمەڵایەتی و مەدەنی، یەکسانی واتە لابردن و هەڵوەشاندنەوەی هەڵاواردنی چینایەتی و هەموو هەڵاواردنەکان، خۆشگوزەرانیش واتە بەرهەمهێنان بۆ دابینکردنی پێداویستییەکانی هەموو ئینسانەکان. ئەمانە بناغەکانی سۆسیالیزمن.

حەسەن ساڵحی: با بگەڕێینەوە بۆ ئەزموونی یەکێتی سۆڤیەت و چین. تۆ باسی سێ میحوەرت کرد: ئازادییە سیاسی و مەدەنییەکان، نەهێشتنی هەڵاواردن لە بواری کۆمەڵایەتیدا، خۆشگوزەرانی لە لایەنی ئابوورییەوە. حەز دەکەم سەرەتا لایەنی ئابووری بخەمە ڕوو. حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری کاتێک دەگاتە دەسەڵات بەپەلەترین ڕێوشوێنە ئابوورییەکانی چین؟ ئەوە چ گۆڕانکارییەک لە نەزمی ئابووریدا دروست دەکەن؟

حەمید تەقوایی: یەکەم هەنگاوی ئابووریمان ڕزگاربوونە لە باندە مافیاییە دەسەڵاتدارەکان. دەکرێ بەڵێین کۆماری ئیسلامی کارەکانی لەم پێوەندییەدا سادەتر کردووەتەوە. دەزانن زیاتر لە 50%ی ئابووری، سەرچاوە، کارگە، خزمەتگوزاری، هەناردەکردن وهاوردە و هتد، لە دەستی چوار پێنج ڕێکخراو و دامەزراوەی حکومی و سەر بە حکوومەتی ئێراندایە: بەیت ئیمام، سپای پاسداران و بەسیج، بارەگای جێبەجێکردنی فەرمانی ئیمام و دامەزراوەی هەژاران و بارەگای قودس ڕەزەوی و یەک یان دوو دامەزراوەی تر. زۆربەی هەناردە و هاوردەکردن، دارستان و کان و سەرچاوەی سامان و خانووبەرە و خانوو و بەنداو، ناوەندەکانی بەرهەمهێنان و خزمەتگوزاری کۆنترۆڵ دەکەن و هەموویان بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ وابەستەی حکومەت و بەتی ڕابەرن. ئەمانە ئابووری ئێران دەجوڵێنن.

ئەو ئامارەی کە لەم دواییانەدا لە لایەن دامەزراوەی بانکی و خزمەتگوزاریی سویسرا (UBS) بڵاوکرایەوە، ئاماژە بەوە دەکات کە ٢٤٦ هەزار کەس لە ئێراندا ملیۆنێری دۆلارن. واتە کەمتر لەسێ هەزاری دانیشتووان. ئەمانە هەموویان سەر بەو باندە مافیایانەن کە

من ڕوونم کردەوە. لە لایەکی دیکەوە زیاتر لە ٥٠٪ خەڵکی ئێران لە ژێر هێڵی هەژاریدا دەژین. ئەم دۆخە وایکردووە ڕزگاربوون لەم سەرمایەدارە گەورانە هەم بۆ تەواوی مومکین و هەم پێویست بێت و هەم لە چاوی خەڵکی گشتیدا خوازراو بێت.
ڕووخانی حکومەت بە شێوەیەکی ئۆتۆماتیکی بە واتای دەرهێنانی زەربەی پارە و سەرچاوەکان لە دەستی خاوەنەکانیان و ئەگەر وردتر بین، قۆرخکارەکان. سەرنج بدەن ئێران سیستەمێکی سەرمایەداریی ئاسایی نییە وەک ئینگلتەرا، فەرەنسا و تەنانەت تورکیا. لە هەر وڵاتێکی تردا ئەم دەستەو تاقمە مافیاییە بە هۆی گەندەڵی ودزی، دەستبەسەرداگرتنی موڵک، نەدانی باج، کەمکردنەوە، قاچاخ، موزایەدەی تەندەری تەلارسازی و هتد و هتد، تەنانەت بەپێی یاسا و ڕێساکانی خودی کۆمەڵگا سەرمایەدارییەکان تاوانبارن و پێویستە دەست بەسەر موڵک و ماڵی ئەواندا بگیرێت. ئەگەر حکومەتێکی سۆسیالیستیش دەسەڵات بەدەستەوە نەگرێت، دەبێت یەکەم کارەکەی هەوڵدان و دەستبەسەرداگرتنی موڵک و ماڵی ئەو باندە مافیایانە بێت. ڕزگاربوون لەم دەستەو تاقمانەو باندەکانی ماددە هۆشبەرەکان هەم کارێکی پێویست و خوازراوە و هەم داواکارییەکی بنەڕەتیی خەڵکە و بە تەواوی خواستراو و قبوڵکراوە لە بیروڕای گشتیدا.
بەڵام لێرەدا پرسیاری بنەڕەتی ئەوەیە: ئایا ئەوە دەسەڵاتی لێوەردەگرنەوە و ڕادەستی کێ دەکەن؟ وەڵامی ئەم پرسیارە جیاوازی بنەڕەتییە لە نێوان حکومەتێکی سۆسیالیستی و هەر جۆرە حکومەتێکی ترە کە ڕەنگە مافیای دەسەڵاتدار لاببات. ئایا وەڵامەکە ڕادەستکردنی ئەو پارە و موڵک و ماڵە کەدەستی بەسەردا گیراوە بە کەسانێکی ترە کە ڕیش و عەمامەیان نییە؟ وە بەوهیوایە بیت ئەمانە بەرژەوەندی کۆمەڵگا دابین بکەن؟! ڕوونە کە چاوەڕوانییەکی لەو شێوەیە ناکرێ، نە ئەو خەڵکەیش کە بە شۆڕشەکەی دژ بە هەژاری و گەندەڵی ئایەتوڵڵا ملیاردێرەکانی ڕوخاندووە، ڕێگە بە شتێکی لەو جۆرە دەدات.
وەڵامی ئێمەی سۆسیالیست ڕوونە: کۆنترۆڵی سەرچاوە ئابووری و بەرهەمدار و خزمەتگوزارییەکان بدرێت بە خودی خەڵک. خەڵک خۆی مەبەستی ئەو خەڵکەیە کە لە شوراکاندا ڕێکخراون. شوراکانی خەڵک کۆنترۆڵی سەروەت و سامان و بەرهەمی کۆمەڵگا بکەن نەک کەرتی تایبەت یان کەرتی گشتی. ئیدارەی ئابووری و سیاسەتە ئابوورییەکان دەتوانێت و پێویستە لە دەستی بەرهەمهێنەرانی ڕاستەوخۆدا بێت. ئەمە یەکەم مەرجە بۆ لەناوبردنی سەختی ئابووری و کۆیلایەتی کرێ و بۆشایی قووڵی نێوان هەژاری و سامان لە کۆمەڵگادا.
چەند ساڵێک لەمەوبەر کرێکارانی مانگرتووی قامیشی شەکری هەفت

تۆپە، داوای ئیدارەی شورایی ئەو ناوەندە بەرهەمهێنانەیان دەکرد. ڕایانگەیاند کە دەتوانین قامیشی شەکری هەفت تۆپە باشتر لە کەسانی شارەزا و بەڕێوەبەر بەڕێوەببەین. ئەمەش خاڵی لوتکەی بزووتنەوەی شورایی بوو کە لە شۆڕشی ١٣٥٧ەوە تا ئەمڕۆش بەردەوامە.

دوای ڕووخانی حکوومەتی شا، شوراکان بە شێوەیەکی بەرفراوان لە هەموو شوێنێک پێک هات و خەڵک ئازادی و دیموکراسییان نەبەستەوە بە پەرلەمانەوە بەڵکو بە شوراکانەوە. شورا لە کارگە و زانکۆ و قوتابخانە و فەرمانگە و هەموو شوێنێک دروست دەکرا و دەیانویست کاروباری کۆمەڵگە بگرنە ئەستۆ. هەشتا لە یادەوەری کۆمەڵگادا زیندووە. ئەمڕۆ شوراکان پێکهێنراون و وەک ڕێکخراوی خەباتکارانە چالاکن، بە شێوەیەکی سەرەکی بە بەشداری چالاکانی بزووتنەوەی کرێکاری و کرێکاران، مامۆستایان، خانەنشینان، قوتابیان، و تەواوی تۆڕێک لە تێکۆشەرانی بوارە جیاجیاکانی خەبات، و ئەمەش زەمینەیەکی زۆر لەبارە بۆ دروستکردنی شوراکان وەک ئۆرگانی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگا لە سبەینەی ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامیدا دروستکردووە. دوای ڕووخانی کۆمەڵگا، دەکرێت کۆمەڵگا لە شێوەی شوراکاندا ڕێکبخرێت و لە هەنگاوی یەکەمدا زۆرینەی ئابووری ئێران کە لە ئێستادا لە دەستی دەستەوتاقمە مافیاکاندایە، ڕادەستی شوراکان بکرێت.

حەسەن سالحی: با بگەڕێینەوە سەر بابەتی شوراکان. بەڵام پێش ئەوە دەمەوێت لە بارەی دواکەوتوویی کۆمەڵگای ئێرانەوە بپرسم. هەندێک کەس دەڵێن سۆسیالیزم لە ئێراندا مومکین نییە، چونکە کۆماری ئیسلامی دەیان ساڵە کۆمەڵگەی گەڕاندوەتە بۆ دواوە و کەلێنێکی گەورەمان لەگەڵ کۆمەڵگە پیشەسازییەکانی ڕۆژئاوادا هەیە. باشترە سەرنج بخرێتە سەر بابەتی مافی مرۆڤ و پراکتیکی دیموکراسی و ئەم جۆرە بابەتانە. ڕێوشوێنە سۆسیالیستییەکان چەندە خوازراو بن، بەڵام مومکین نین، یان لانیکەم هێشتا زۆر زووە. ئەوە لەم بارەیە چی دەڵێن؟

حەمید تەقوایی: ئەوانەی ئەم بۆچوونەیان هەیە لەبیریان دەچێتەوە کە پێش کۆماری ئیسلامی هیچ باسێک لە لەدیموکراسی و مافی مرۆڤ لە ئێراندا نەبووە. لە شۆڕشی دەستوورییەوە تا ئەمڕۆ، جگە لە ماوەی زۆر کورت کە دەسەڵاتی ناوەندی لاواز بوو و خەڵک بە کردەیی دەخەڵکیان بەسەر حکومەتەکاندا سەپاند و بە کردەوە ئازادییەکانیان بەدەستهێنا، بە درێژایی سەدەی ڕابردوو نە مافی مرۆڤ لە ئێراندا ڕێزی لێگیرا، نە دیموکراسی، تەنانەت بە مانا پەرلەمانییەکەشی، نە هەواڵێک سەبارەت بە ڕێزگرتن لە کەرامەتی ئینسان و ئازادییە سیاسییەکان هە بوو. ڕاستە کۆماری ئیسلامی بێ مافی و هەژاری و سەرکوت و کوشتنی بردۆتە ئەوپەڕی و دڕندەترین حکومەتە کە ئێرانی

هاوچەرخ بەخۆیەوە بینیویەتی، بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کە تەنیا کۆماری ئیسلامی هەر جۆرە ئازادییەکی، تەنانەت پەرلەمان و هەڵبژاردنەکان لە ناوەڕۆکەکەی بەتاڵ کردووەتەوە و کردوویەتە گاڵتەجاڕییەک. لە سەردەمی پاشایەتیشدا پەرلەمان و هەڵبژاردن هەر فۆرمایشی و ناوەڕۆک بەتاڵ بوو.لەو سەردەمەشدا ئازادی حیزبایەتی بوونی دەرەکی نەبوو. تەنانەت ئەو چەند حزبەش کە لایەنگری پاشایەتی بوون تەحەمول نەکران و تا کۆتایی سەردەمی شا تەنیا یەک حیزب مایەوە، ئەویش حزبی ڕەستاخیز بوو. سێبەری ڕەشی ساواک و سانسۆر و خنکاندنیش هەموو کۆمەڵگای گرتەوە. لە ڕووی بارودۆخی ژیانەوە دۆخەکە بە جۆرێک بوو کە دواجار ڕاپەڕینی پەراوێز نیشینەکان شۆڕشی لێکەوتەوە.

ئەمڕۆ تەنانەت لە ئۆپۆزسیۆنیشدا هێزە ڕاستڕەوەکان دەیانەوێت دەسەڵاتی پاشایەتی و ساواک بگەڕێننەوە و دەنەوای سوپای پاسداران و شەرمنانە بەرگری لە "سەرکردە نیشتمانییەکان"ی وەک قاسم سولەیمانی بکەن. تەنانەت لە ئۆپۆزسیۆنیشدا بۆرژوازی ئێران خەون بە دیکتاتۆرییەکی داهاتووەوە دەبینێت.

ئایا ئەم ڕاستیانە ئەوەمان پێنادەن کە ئەمە چەندە "دیموکراسی پراکتیزە" بکەین و داوای ڕێزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ بکەین، دۆخەکە وەک سەد ساڵی ڕابردوو دەبێت، تا سیستەمی سەرمایەداری دادەمەزرێت؟ ئایا ئەم ڕاستیانە ئەوە نیشان نادەن کە بە ڕێزگرتن لە سەرەتاییترین مافە ئینسانییەکان، تەنانەت بەلەناوبردنی ستەم و دیکتاتۆرییەت، دەبێت سیستەمێکی بنەڕەتی جیاواز لە سەرمایەداریمان لە ئێراندا هەبێت؟ سیستەمێک کە نەک هەر ئیسلامی نییە بەڵکو سەرمایەداریش نییە.

سەرمایەداری لە ئێران، لە دوای شۆڕشی دەستووریەوە، کە یەکەم هەوڵی کۆمەڵگا بوو بۆ ئازادی و دادپەروەری و شارستانییەت، نەیتوانیوە کۆمەڵگایەکی هاوشێوەی کۆمەڵگا ئەوروپاییەکان تەنانەت بە دەپلە خوارتریش لەوان لە ئێران دروست بکات. ئەمە دیکتاتۆریمان لە دوای دیکتاتۆریەت هەبووە. پەرلەمان هەمیشە ناوەڕۆک بەتاڵ و پوچ بووە لە ئێران، مافی مرۆڤ هەرگیز ڕەچاو نەکراوە، ستەم و هەڵاواردنی نەتەوەیی و سەرکوتی نەتەوەیی بەربڵاو بووە، هیچ هەواڵێک لە ئازادییە سیاسییەکان، ئازادیی ڕادەربڕین، قەڵەم و چاپەمەنی، ئازادی حیزبەکان ، ناڕەزایەتی و مانگرتن نەبووە.

پرسیاری بنەڕەتی ئەوەیە هۆکارەکەی چییە؟ ئایا ئەمە بەهۆی خراپەکاریی بەرپرسان و پاشاکان و ئایەتوڵڵاکانەوە بوو؟ دیکتاتۆرەکان لە هەلومەرجەوە لەدایک دەبن. پێویستە بناغەی ئەم

دیکتاتۆریەت لە ئێرانی هاوچەرخدا لەناو ببەین کە بناغەکەی سیستەمی سەرمایەدارییە. بۆچی بەوشێوەیە؟ لە بنەڕەتدا، چونکە لە ڕووی مێژووییەوە سەرمایەداری لە ئێران لە ڕووی کەڵەکەکردنی سەرمایە، تەکنەلۆژیا، بەرهەمهێنان و هتدەوە زۆر لەدوای دونیای پیشەسازییەوەیە،لە بەر ئەوە ناچارە بە ئەوەی لە مەیدانی جیهانیدا بەتایبەتی ئەمڕۆ کە سەرمایەداری زیاتر لە هەر سەردەمێکیتر سیمایەکی جیهانی بەخۆیەوە نیشانداوە، بەئەوەی توانای کێبڕکێ و قازانج هێنانی هەبێت، دواکەوتوویەکەی خۆی بە چەوساندنەوەی توند قەرەبوو بکاتەوە. دیکتاتۆرییەت و چەوساندنەوەی ڕووتی چینی کرێکار، ئەو ستەمەی کە بە بیەوە و نەیەوە ، شۆڕدەبێتەوە بۆ هەموو کۆمەڵگا ، لێرەوە سەرچاوە دەگرێت. کرێکارێکی بێدەنگ و کرێکاری هەرزان یەکێکە لە پێداویستییەکانی قازانجی هێنانی سەرمایە لە ئێراندایەو بە ئەم مەبەستەش پێویستە دەمی هەمووان دابخات و هەر دژایەتییەک تێکبشکێنێت.
هەموو ئەزموون و مێژووی هاوچەرخی ئێران ئەوەمان بۆ دەردەخات کە لە چوارچێوەی سەرمایەداریدا ئێران ڕەنگی ئازادی و مافی مرۆڤ و دێموکراسی تەنانەت بە مانای پەرلەمانیش بەخۆیەوە نابینێت. ئەمە ئەوپەڕی خۆشخەیاڵی و وەهمە کە دەکرێت سیستەمی سەرمایەداری لە ئێراندا دەپارێزیت بەبێ دیکتاتۆریەت و چەوساندنەوە.
لە ڕووی بارودۆخی ژیانەوە، بە پاراستنی سیستەمی سەرمایەداری هیچ شتێک ناگۆڕێت. دەنیابن کە هەموو حکومەتێکی سەرمایەداری پابەندە بە جێبەجێکردنی سیاسەتی خۆپارێزی ئابووری لە توندترین و دڕندەترین شێوەی خۆیدا. دیکتاتۆری ڕووت و توندوتیژ لە ئێراندا بنەمایەکی ئابووری بابەتیی هەیە کە پێویستی قازانجی سەرمایەیە و بە گەیشتن بە ئازادی و خۆشگوزەرانی دەبێ ئەم بنەما بابەتییە لە ناو بچێت.
کاتێک بەرهەمهێنان بە قازانج نەما، بانکی نێودەوڵەتیش ناتوانێت بەسەرتا بسەپێنێت کە نرخ و کرێ بە بازاڕ جێبەجێ بێت و خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتییەکان و هتد ببڕێت. کاتێک بەتەواوی دەستبەرداری سیستەمی سەرمایەداری بووین، ئەوا هێزەکان ئازاد دەبن و ئەوپێداویستیانە دروست دەبێت کە لەچوارچێوەی سەرمایەداریدا ناتوانرێت بەدی بهێنرێت.

حەسەن ساڵحی: ئەو سیستەمە سۆسیالیستییەی کە دەتەوێت لە کۆمەڵگادا دایبمەزرێنیت پێویستی بە بەڕێوەبردن هەیە. دەبێت حکومەتێک هەبێت بە ڕێکخستنی ئەم سیستەمە و بە شێوەیەکی سروشتی دەسەڵات لە دەستی حکومەتدا چڕ دەبێتەوە. ئەو پرسیارەی کە دەوروژێنرێت ئەوەیە کە

گەرەنتی چییە کە ئەم دەسەڵات و بەڕێوەبردنە مەرکەزییە نەگۆڕێت بە سەرمایەدارییەکی دەوڵەتی و حکومەتێکی تۆتالیتاری، وەک ئەوەی لە یەکێتی سۆڤیەتدا ڕوویدا؟

حەمید تەقوایی: خاڵی یەکەم ئەوەیە کە کاتێک باس لە سۆسیالیزم دەکەین لە دوای ڕووخانی کۆماری ئیسلامی، پێشگریمانەکە ئەوەیە کە شۆڕشێک لە کۆمەڵگادا ڕوویدا و حکوومەتی ڕووخاند و ئەوەندە چەپ و ڕادیکاڵ بوو کە کۆمۆنیستەکانی گەیاندە دەسەڵات . لە هەلومەرجێکی وادا هێز و زەبری هێز و دەسەڵاتی شۆڕش بنەمای هاوبەشی خەڵک لە دەسەڵاتدا دەڕەخسێنێت. شۆڕش ئامانجە ئینسانییەکانی خەڵک و چاوەڕوانییەکانیان لە کۆمەڵگا و سیستەمی خوازراویان بەرز دەکاتەوە و جەماوەری ڕاپەڕیوی خەڵک لە هەموو جۆرە ڕێکخراو و ڕێکخستنە خەباتگێڕەکان و بە تایبەتیش شورا و ڕێکخراوەکانی هاوشێوەی شوراکان کەدەکاتەوە و ئەوەش بواری بەشداریکردنیان لە کاروباری کۆمەڵگادا بۆ دەڕەخسێنێت،

وەک نموونە، بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی ژنان کە پایەیەکی بزووتنەوەی ژن ژیان ئازادیە، بە شێوەیەک کە جیهان ناوی دەبات بە یەکەم شۆڕشی ژنان لە مێژوودا، یان بزووتنەوەی دژ بە سزای لەسێدارەدان، بزووتنەوەی دادخوازی، بزووتنەوەی کرێکارانی کرێکار و خانەنشین بە دروشمی یەکێتی یەکێتی دژ بە هەژاری و گەندەڵی، دژی مافی فەلەکی و نەهامەتی گشتی، بزووتنەوەی ڕزگاری کولتووری گەنجان و هتد و هتد، هەموو ئامانج و چاوەڕوانییە ئینسانی و ڕادیکاڵەکان بەرز دەکەنەوە و هەن ئامادەن حکومەتەکەیان بڕوخێنن بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانیان. تەنانەت لە شۆڕشی ١٣٥٧دا کە دژە شۆڕشی ئیسلامی زاڵ بوو، دوای ڕووخانی شا، شۆڕش بە هێزەوە بەردەوام بوو. خەڵک لە کارگە و زانکۆ و فەرمانگەکاندا ڕاوەستاون و خەڵک لەژێر ستەم و جیاکاری نەتەوەییدا بە تایبەت لە کوردستان و تورکمان سەحرا، داوای جێبەجێکردنی داواکارییە ڕەواکانیان دەکرد و پشتبەستن بە هێزی خۆیان، لەوانەش شوراکان لە کارگە و زانکۆ و بانکەکانی کوردستان، ئەوان دەستیان کردبوو بە بەدیهێنانی ئاواتەکانیان. زیاتر لە دوو ساڵی خایاند تا کۆماری ئیسلامی شۆڕشی سەرکوت کرد.

ئێمە وەک حیزبێکی بەرهەڵستکاری هەر جۆرە دەسەڵاتێکی سەرو خەڵکی، پێچەوانەکەی کار دەکەین، ئەو ڕێکخراوانەی لە سەردەمی شۆڕشدا پێکهاتبوون، پتەوتر دەکەین، شوراکان فراوانتر دەکەین و بەڕێوەبردنی کاروبارەکانیان پێ دەسپێرین.

هەروەک ئاماژەم پێدا، بە شێوەیەکی بابەتیانە شۆڕش بیرۆکە و ئامانجی چەپ دەباتە پێشەوە و زەمینە بۆ بەدیهێنانیشی دابین دەکات. بۆ نموونە شۆڕشی ژن ژیان ئازادی و ڕاپەڕینەکانی پێشووی

ساڵی ۱۳۹۸ و ۱۳۹٦ و هتد، لە بنەڕەتدا بزووتنەوەگەلێکی چەپ و ڕادیکاڵ بوون، هەن بە ئامانجی ئینسانییەوە . دروشمی ژن ژیان ئازادی، کە لەگەڵ ئیستقبالی جیهانی بەرەوڕوو بوویەوە، دروشمێکی چەپ و مۆدێرن و پێشکەوتنخوازانە و ئینساندۆستانەیە کە ڕێزگرتن لە ژنان و ڕێزگرتن لە مافەکانی ژنان دەخاتە سەر لوتکە و لە لایەکی دیکەشەوە یەکگرتوو و هێزی ژنانی هێنایە مەیدان. ئەمە قسەی سەرزاری هێزە چەپەکانە کە ئازادی ژن واتە ئازادی کۆمەڵگا، ئازادی کۆمەڵگا بەبێ ئازادی ژن بێمانایە. وە “ئازادی” کە لە دروشمی ژن ژیان ئازادیدا ئاماژەی پێکراوە، بە خۆی ئەم مانایەی هەیە. یان “ژیان” واتە خۆشگوزەرانی و کەرامەتی ئینسانی وەک ئەوەی من ڕوونم کردەتەوە. سیستەمی سۆسیالیستی لەسەر شانی شۆڕشێکی لەو شێوەیە بەدەسەڵات دەگات

لە ڕووی دیاریکردنی ڕێکخراوەییشەوە، ئەم شۆڕشە هێزی خەڵکی هێنایە سەر شەقام. هەڵسووڕاوان و ئەوانەی بەشدارن لە شۆڕش و بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان، سەرەڕای سەرکوتەکانی حکومەت، لە یەکێتی و ڕێکخراوە مەدەنییە جۆراوجۆرەکاندا خۆیان ڕێکخستووە. شورا یەکێکە لەو ڕێکخراوانەی کە وەک لە سەرەوە ئاماژەم پێدا پشت بە ئەزموونی مێژوویی بەرهەمدار دەبەستێت. بە بڕوای من ئەمڕۆ کرێکاران و قوتابیان و هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگا ئامادەن لە شوراکاندا خۆیان ڕیکبخەن. وە لەگەڵ ڕووخانی حکومەتدا، شوراکان بە خێرایی لەسەر ئاستی فراوان و سەرتاسەریدا پێکدەهێنرێن. حزبی ئێمە، و هەر لایەنێک کە بیەوێت سۆسیالیزم جێبەجێ بکات، ئەم پرۆسەیە فراوانتر و بەهێزتر دەکات.

لە شۆڕشە بۆرژوازییەکانی وەک شۆڕشی گەورەی فەڕەنسادا، ئەو حیزبانەی کە شۆڕشەکە بەدەستەوە دەگرن، دوای سەرکەوتن خەڵک دەنێرنەوە بۆ ماڵەوە و کاروبارەکان خۆیان دەیبەن بەڕێوە. تەنانەت لە شۆڕشی ئۆکتۆبەریشدا هەمان شت دوای ماوەیەکی کورت ڕوویدا، لەبەر ئەو هۆکارانەی کە لە خوارەوە ڕوونی دەکەمەوە. بە پێچەوانەوە ئێمە بانگەشەکاری حکومەتی شوراییین و دوای ڕووخانیش هەوڵ دەدەین هەموو دەسەڵاتەکان ڕادەستی شوراکان بکەین، یان ئەو ڕێکخراوانەی لە جۆری شورا کە لە شۆڕشەوە سەریان هەڵداوە. شوراکانی خەڵک بەهێز بکرێن و وەک ئۆرگانی حکومی بچەسپێنرێن. وەک ئۆرگانی بڕیاردەر لە سیاسەت و ئابووری و هەموو کاروباری کۆمەڵایەتی پەیوەست بە ئیدارەی کۆمەڵگا. هەروەها پەیوەستە حزبەکان لە ڕێگەی شوراکانەوە سیاسەتەکانیان بەرەوپێش ببەن، دەبێت شوراکان ڕازی بکەن.

ئەمە لە یەکێتی سۆڤیەت و کۆمەڵگاکانی تر کە ئیدیعای سۆسیالیزمیان دەکرد، ڕووی نەدا، بە شێوەیەکی سەرەکی لەبەر ئەوەی هێز و

بزووتنەوەکانی دیکە، وەک بزووتنەوەی ناسیۆنالیزمی پیشەسازی لە ڕووسیا، یان بزووتنەوەی دژە فیۆداڵی-دژە کۆلۆنیالیزم لە چین، یان بزووتنەوەی دژە ئیمپریالیزمی ئەمریکی لە کوبا، هەروەها بەشدار بوون لە شۆڕشەکانی ئەو وڵاتانەدا. هەروەها ئەم بزووتنەوە پلان و بەدیلێکی ئابوری پراکتیکییان هەبوو کە بنەمای ئەو بزووتنەوەیە مامەڵەکردن بوو لەگەڵ دواکەوتوویی فیۆداڵی. بە نموونە لینین گووتەیەکی بەناوبانگی هەیە کە دەڵێ چینی کرێکاری ڕووسیا زیاتر به ده ست دواکه وتوویی سه ڕمایه داری ده ناڵێنێت تا به ده ست دەسەڵاتی سه ڕمایه داریەوە. نەهێشتنی ئەم دواکەوتوویی و پێشکەوتنە پیشەسازیانەی ڕووسیا ئامانجی هێزە سیاسییە ئۆپۆزسیۆنە لیبراڵەکانی وەک حزبی کادێتس و تەنانەت مەنشەفیکەکانیش بوو. ئەم هێز و بزووتنەوە ناسیۆسیالیستیانە لەگەڵ سەرکەوتنی شۆڕشدا نەماون، بەڵکو لەژێر ناونیشانی سۆسیالیزمدا بەدوای ئامانجە چینایەتییەکانیان چوون و جێبەجێیان کرد. ئەم ڕەوتە لە هەموو ئەزموونەکانی ڕابردوودا دەبینرێت. ئەم هەلومەرجانە بووە هۆی ئەوەی شۆڕشەکانی سەدەی بیستەم لە ژێر ناوی سۆسیالیزم و کۆمۆنیزمدا شکست بهێنن و سەرمایەداریی دەوڵەتی و دیکتاتۆرییەتی تاک حزبی لێکچووی لێبکەوێتەوە. بێگومان ئەمە باسێکی وردە کە حزبی ئێمە لە سیمینارەکانی سەر مارکسیزم و مەسەلەی سۆڤیەت لە ناوەڕاستی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا بە وردی شیکاری بۆ کردووە و لێرەشدا کات نییە زیاتر ڕوونی بکەینەوە.

خاڵێکی گرنگ کە پەیوەستە ئاماژەی پێبدەین ئەوەیە کە بارودۆخی ئابووری و کۆمەڵایەتی ئێران تەواو جیاوازە لە بارودۆخی چین و ڕووسیا و وڵاتانی دیکە. شۆڕشی ١٣٥٧ یەکەم شۆڕش بوو لە مێژوودا کە لە وڵاتێکی تەواو سەرمایەداریدا ڕوویدا — پانزە ساڵ دوای چاکسازییەکانی زەوی و لەناوبردنی دوا پاشماوەی فیۆداڵیزم. دیکتاتۆری شا دیکتاتۆرییەکی سەرمایەداری بوو و فیۆداڵی نەبوو، یان تەنانەت تێکەڵەیەک لە فیۆداڵیزم و سەرمایەداری. لە ڕووی ئابوورییەوە هیچ چاکسازی و گۆڕانکارییەکی ئەرێنی لە شێوەی سەرمایەداریدا مومکین نەبوو. لە وەها بارودۆخێکدا چینی سەرمایەداری — ناوخۆی و جیهانی- تەنیا بە پشت بەستن بە کۆنەپەرستترین هێزی ئۆپۆزیسیۆنی شا کە بە تەواوی دژی مۆدێرنیزم و شارستانیەت و پێشکەوتن بوو، واتە لەگەڵ خومەینی و ئیسلامی خومەینی، دەیتوانی شۆڕش بە ناوی شۆڕشەوە تێکبشکێنێت. شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ — لە ڕاستیدا لە ڕووی ناوەڕۆکی خۆیەوە ڕاپەڕینێک بوو لە دژی سیستەمی سەرمایەداری نەک لە ڕووی ئەو هێزە کۆنەپەرستانەوە کە بە ڕێبەرایەتی شۆڕشەکە برانە پێشەوە.

ئەمڕۆ و لە ڕاپەڕینەی ئێستاشدا بە شێوەیەکی سەرەتایی بەهە
مان شێوەیە. وە لە تەوەر و ناوەڕۆکی دروشم و داخوازی و کولتوری
ناڕەزایەتی خەڵکدا لە هەموو شۆڕشەکانی تر زیاتر ئەم ڕاستییە
دەبینن.
ئاماژەت بەوە کرد کە کۆماری ئیسلامی کۆمەڵگای بۆ دەیان ساڵ
گەڕاندووەتەوە بەدواوە. بە بڕوای من ڕێک ئەمە هۆکارێکە بۆ ئەوەی
کە جەماوەری خەڵک ڕوو لە دوایین دەستکەوتەکانی شارستانیەت دەکەن.
هەر لە بەر ئەم هۆکارەیە کە ئەو بزووتنەوە و کولتوورێکی
ناڕەزایەتی کە لە کۆمەڵگادا دروست بووە، داوای دوا ئاستی
شارستانییەت و مۆدێرنیزم و خۆشگوزەرانی و ئازادی و یەکسانی
دەکات.
سەیرکە، لە ئاستێکی بنەڕەتیتردا باسێکە لەسەر کار و کاردانەوەیە.
کاتێک حکومەتێک کۆمەڵگا دەباتە بنی کۆنەپەرەستی، کاردانەوەی خەڵک
گەڕانەوە بۆ دۆخی ڕابردوو نییە، بەڵکو چێژوەرگرتنە لە دوایین
دەستکەوتەکانی شارستانیەتی مرۆڤایەتی. کۆنەپەرستی سەدەکانی
ناوەڕاست و دژە مرۆڤایەتی لە حکومەتدا بەرزترین ئاستی
شارستانییەت و ئازادیخوازی و مرۆڤدۆستی دەکاتە ئۆپۆزسیۆن و
دەیکاتە ئایدیالی جەماوەری. وە ئەمڕۆ ئەم ڕاستییە بە ڕوونی
دەبینین.
ڕاپەڕینی ئێستا کە ساڵی ڕابردوو دەستی پێکردووە و تا ئێستاش بە
شێوەی جۆراوجۆر بەردەوامە، بۆ یەکەمین شۆڕشی ژنان لە مێژوودا
ناودەبرێت. وە خەڵکی ئازادی جیهان لە پشتیوانی خۆیدا کۆدەکاتەوە.
ئێران تاکە وڵاتێکە کە کرێکارانی مانگرتوو باس لە ئیدارەی شورا
یی دەکەن و لەلایەن کۆمەڵگاوە پێشوازییان لێدەکرێت. تاکە
کۆمەڵگایە کە بە کۆی دەنگ دژایەتی سزای لەسێدارەدان بە هەر
تاوانێک دەکات و بزووتنەوەیەکی بەهێزی دژ بە سزای لەسێدارەدان
پێکهێناوە. تاکە وڵاتێکە کە سەما و مۆسیقای پۆپ و ڕاپی کردووە بە
چەکی شەڕ. تاکە کۆمەڵگایە کە پیرۆزییەکانی ئایینی کردۆتە پوش و
بێ بەهایانکردووە و نەک تەنها هەر دژایەتی لەگەڵ ئیسلامی
دەسەڵاتدار، بەڵکو ئاتەئیزم و بێ خودایشی تێیدا بەربڵاوە. تاکە
کۆمەڵگایە کە ناڕەزایەتی نەک هەر لە دژی هەژاری بەڵکو لە دژی
دۆڵی قووڵی نێوان هەژاری و سەروەت و سامان بۆتە بزووتنەوەیەکی
بەربڵاوی شەقام. ئەم ڕاستیانە هەمووی تایبەتمەندی سیستەمێکی
سۆسیالیستین و نیشانەی ئەوەیە کە پێشکەوتن و سەرکەوتنی شۆڕش و
بزووتنەوەکانی ئێستا تەنیا بە وەدیهاتن و دامەزراندنی سۆسیالیزم
لە ئێراندا مەیسەر دەبێت.
لە لایەکی ترەوە ئەزمونی ٤٥ ساڵەی ئەم دواییە نیشانی خەڵک داوە کە

سیستەمی سەرمایەداری دەتوانێت بکوژ و دز و تاڵانچییەکان بهێنێتە سەر دەسەڵات. لە ساڵی ١٣٥٧دا ئەم کۆنەپەرستانە دوورخرانەوە، چونکە سەرمایەداریی ناوخۆیی و جیهانی هیچ بەدیلێکی دیکەی نەبوو. ئەوان بەو وەهمە چوونە پشت خومەینی و ئیسلامییەکان کە لە ماوەیەکی کورتدا شۆڕش سەرکوت دەکەن و کاروبارەکان دەدەنە دەست سیاسییە ئاساییەکانی وەک بەرەی نەتەوەیی و نەهزەتی ئازادی. تەنانەت هەر لەسەرەتاوە خومەینی دەچێتە قوم و بازرگان سەر بە بزووتنەوەی ئازادی بوو بە سەرۆکی حکومەتی کاتی. بەڵام لە بەرامبەر شەپۆلی شۆڕشدا، دواجار پێویستیان بە پەنابردنە بەر خومەینی بوو. وە توانی شۆڕشەکە بە باڵیۆزخانە و شەڕی لەگەڵ عێراق و دژە ئەمریکایی تێکبشکێنێت.
دەمەوێت بڵێم کۆماری ئیسلامی تاکە بەدیلێکی کردەیی سەرمایەدارە ناوخۆیی و جیهانییەکان بوو لە بەردەم شۆڕشی ١٣٥٧دا. تا ئەمڕۆش هیچ بەدیلێکی تریان نییە، ئەگەر هەبوایە، ئەم حکومەتەیان دەگۆڕی، کە بۆتە دەکەک لە لای ئەوان.
بەم مانایە ئەزمونی کۆماری ئیسلامی نیشانی خەڵک دەدات کە ناکرێ مەلاکان بە تەنیا جێبهێڵن و هەمان سیستمی ئابووری بپارێزن و بگەن بە ئازادی و ڕزگاری.
هەموو ئەمانە بەو مانایەیە کە کۆمەڵگای ئێران دووگیان بووە بە سۆسیالیزم. لە ئێراندا دواهەمین کۆنەپەرستی دژە ئینسانی دەسەڵاتدارە و وەڵامەکە تەنیا دەتوانێ سۆسیالیزم بێت، دواهەمین شارستانیەتی مرۆڤایەتی بێت. بەڕای من کۆمەڵگای ئێران لە هەموو کۆمەڵگایەکی تر ئامادەترە بۆ قبوڵکردن و دامەزراندنی سۆسیالیزم.
حەسەن ساڵحی: دەست خۆش. پرسیاری تریش ماونەتەوە کە لە بەرنامەکانی داهاتوودا باسی دەکەین.
٢٦ی بەهمەنی ١٤٠٢، ١٥ی شوباتی ٢٠٢٤

نوستالیژیا/ ئەو شەوەی قومارمان کرد.. ستیڤان شەمزینی

بەشی سێیەم

تا ئێستا جگە لە وتارێک هیچ شتێکی ترم لە بارەی قومارەوە نەخوێندووەتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا قومار یەکێک لەو خوو و دیاردانەی پەیوستە هەڵوەستەی پتری لەسەر بکرێت. چونکە لە کۆمەڵگەی ئێمە قومار و جۆرەکانی ئەو گەمەیە لە زۆربووندایە. ڕەنگە زۆرێک لەوانەی لە تەمەنی ئێمەن، بەشێوەیەک لە شەوەکان قوماریان کردبێت، جا محەلەبی شکێنە بێت، زارزەری و لگاو بێت، هەڵماتین و مووشەن بێت، یان ڕەسمەن و کەڵاوەن بێت، یان دومبەڵە و کۆنکەن بێت، هیچ لە مەسەلەکە ناگۆڕێت. کە منداڵ بووین، باوکم و مامەکانم و خزمە پلە یەکەکانمان، شەوان کۆنکەن یان ئەزنیف و دەمینەیان دەکرد، یارییەکە هەر شەوە لە ماڵی یەکێک لە خزمان بوو. دەڵاویش دەبوو، میوەی هەموو میوانەکان دابین بکات، ئەوە جگە لەوەی سینییە پاقلاوە و سندووقە ساردیی تێدەکەوت، بە تایبەت ئەو ساردییە خۆشانەی ئەو زەمانەش کە ئەگەر هەندەی نووکە دەرزییەک شووشەکەی بشکایە، دەبوو بیبژێریت بە خاوەن دوکان، نرخی یەک شووشە لانیکەم یەکسان بوو بە نرخی چوار تا پێنج بیبسی "ئەوە ڕۆژە دەوترا بیبسی لە بری پیپسی". ئیتر ئەوە بابەتی شەوچەرە بوو لەو زەمانە.
دێتەوە یادم، باوکم یاریزانێکی باش بوو، جگە لەوەی نەنکم لە سەرەتای یارییەوە تا کۆتاییەکەی دەستی بە ئاسمان بەرز دەکردەوە باوکم براوە بێت. جار جاریش هەر دۆڕانی تێدەکەوت، بەڵام وا بزانم دوعاکانی داپیرەم هەندە کاریگەر بوون، هەمیشە بردنەوەی بە باوکم دەبەخشی. ئەمەش خۆی جۆرێکی سووکتر بوو لە قومار. هەرچی ئێمەی منداڵانیشە بە تایبەت لە جەژنان قومارێکی سووکمان دەکرد. بە نموونە تەختەیەک هەبوو ١٠٠ میزەڵانی لەسەربوو، هەر میزەڵانەی ژمارەیەکی لەسەر بوو، جا میزەڵانی گەورە و بچووکی تێدابوو. خاوەن میزەڵانەکان، توورەکەیەکی بچووکیان لابوو، تۆ ٢٠ فلست دەدا و دەستت دەکرد بە توورەکەکەدا و کارتێکی بچووکت دەردەهێنا، جاری وا هەبوو کارتەکە دەسووتا و جاریش هەبووە ژمارەیەکی لەسەربوو، مەرجیش نەبوو کە ژمارەیەکت بە دەرچوو، تۆ براوە بوویت، چونکە جار هەبوو میزەڵانەک دەردەچوو، چارەگی ئەو قیمەتەی هەبوو تۆ دابووت.
وەختێک گەورەتر بووین، دەچووین بۆ سینەما. لە سلێمانی سێ سینەما هەبوو "سیروان، ڕەشید، دڵشاد". ئەو دووانەی یەکەمیان لە نزیک سەرا بوون و ئەویتریشیان لە کۆتایی شەقامی "کاوە" نزیک بازاڕی "دەلارەکە"ی ئێستا. ئێمە گرووپێک بووین، زیاتر دەچووین بۆ سینەما سیروان. لە خوار سینەماکەشەوە، کابرایەکی ڕەشتاڵەی باڵا بەرز هەبوو، مێزێکی گەورەی دانابوو. مێزەکە چەندەها شتی گرانبەها و هەرزانی لەسەربوو. بۆ نموونە تەپی زیگزاگ کە ئەوسا زۆر بە نرخ

بوو، ئەمە بۆ تەپی باغە بووین بە ڕەنانەدە. یان دەمانچەی تەڕەقە و عەینەکی ڕەش و شتی تریش، تۆ چارەگە دینارێکت دەدایە دەستی کابرا. ئەویش باڵندەیەکی هەبوو لەناو قەفەزێکدا بوو، لەبەردەم قەفەزەکەش ژمارەیەک زەرفی نامە هەبوو، هەر زەرفێک لە ناوەوە لەسەر پارچە کاغەزێک ناوی یەکێک لەو شتانەی لەسەر نووسرابوو لەسەر مێزەکەدا دانرابوون، بۆیە کاتێک باڵندەکە بە دەنووکی زەرفێکی دەهێنایە دەرەوە، ئیدی خەت و شانست، یان قورعەکەت سەرکەوتوو دەبوو، تامت لە فلیمی بەتەڵە غازی دەبینی، یان دەسووتایت و هەنگوین لە دەمتدا دەبوو بە ژەهر. لە منداڵیی هەرچەندە بێ شانس بووم، بەڵام هەموو ئەو یارییانەم تاقی دەکردەوە، ئێستا و ئەوساش، شتێکم بە دەرنەچوو، دەم پێی خۆش بێت. لەگەڵ ئەوەشدا هەر بەردەوام دەبووم لەسەری. جارێک لەگەڵ کوڕی مەلایەکی بەناوبانگ، کە هاوڕێی ئێستا و منداڵیشمە، چووینە کۆڵانەکانی پشتی پاسەکانی “تووی مەلیک” واتە کۆڵانی چەک فرۆشەکان. لەوێ دەستمان کرد، بە لگاو بە زار، ئەی خودا، ئەو زارە لە بەختی ئێمە لەسەر پێ دەوەستا. بیرم دێتەوە نزیکەی “٧٠” دینارمان بردەوە. وا بزانم ئەو ٧٠ دینارە بۆ یەک مانگ تەواو نەبوو. جارێکی تریش چووینەوە بۆ هەمان شوێن، براوە بووین، زۆرتر لە جاری پێشوومان بردبووەوە. دەمانویست دەست لە یارییەکە بەر بدەین، بەڵام نەیاندەهێشت، لەو کاتە بیرۆکەیەکم بۆ هات، بە هاوڕێکەم وت تۆ بەردەوام بە، من دەچم لەفەیەک دەخۆم، دوای سێ خولەک بە شڵەژاویی و ڕاکردنەوە هاتمەوە شوێن یارییەکە و هاوارم کرد ڕابکەن خولە کاراتی هات “مەحموود کاراتی ئەوسا مفەوەزی پۆلیس بوو لە ناو شار”. ئیتر وەک چۆن بسمیلا لە جنۆکە دەکەیت، کەس دیار نەما، من و هاوڕێکەشم بە ١٣٧ دینار براوەی یارییەکە بووین و بە کۆڵانەکانی عەقاریدا هاتینەوە بەرەو ماڵ.

ڕۆژان هات و ڕۆیشت، من زیاتر بەرەو سیاسەت و خوێندنەوە و کایەی ڕۆشنبیریی ڕۆیشتم، بەڵام زۆرێک لە هاوڕێکانم وەکو خۆیان مانەوە. کوڕی مەلا هیچ نەگۆڕا، بەڵکو بووە قومارچییەکی بێ بەخت کە تا ئێستاش ئیفلاس نەبووە. هاوڕێیەکی ترم هەبوو ناوی “دیاری” بوو، “لەسەر ئیزنی خۆی ناوی بڵاو دەکەمەوە” ئەویش هاوشانی کوڕی مەلا، بوونە یەکێک لە ناسراوترین قومارچییەکان. ئەوەی من و ئەوانی لەو قۆناغەدا بە یەکەوە دەبەستەوە، جگە لە هاوڕێیەتییەکی ریشەدار، ئێوارە خواردنەوەکانی باڕەکانی شار بوو. زۆرتریش دەمەو عەسران، لە چایخانەی شەعب یەکترمان دەبینی، ئیتر یەکێک لەو ژمارە زۆرەی باڕەکانی نزیک ئەسحابەسپی و شەقامی “کاوە”مان هەڵدەبژارد بۆ خواردنەوە، بەڵام زۆربەشیان قومار و دومبەڵەیان تێدا دەکرا، من دوای خواردنەوە بەرەو ماڵ، ئەوانیش بەرەو قومارکردن دەڕۆیشتن.

ئەوە ڕۆژە “نەوەدەکان” گرانییەکی بێوێنە ڕووی لە وڵات کردبوو، دەوڵەمەندەکانی شار توانایان سنووردار بوو، بەڵام کوڕی مەلا و “دیاری” بوونە دەوڵەمەندەکی قورس، ئۆتۆمبیل و خانووی خۆیان کڕی. ئیتر بە زەمەنەکی کورت وازیان لەو خووە هێنا. هەریەکەیان ڕەگەزێکیان بە بژێوی ژیان دەزییەوە، بەڵام زۆری نەبرد، هەردووکیان لەسەر مەزی قومار یەکیانگرتەوە. ئێوارەیەک سێ قەڵەی چووینە باڵەکی ڕۆژانە، دەستمان کرد بە خواردنەوە، کە ئەوسا خواردنەوە گیرفانی هەڵتەدەکاند، بەڵام پاش چەند خولەکەک سێ کەسی پۆشتە و پەرداخ هاتنە ناو باڵەکە و هەواڵی ئێمەیان پرسی، کوڕی مەلا چوو بە دەنگیانەوە، دوایی بە من ئاشکرا بوو، ئەو سێ کەسە لە هەولێرەوە هاتوون، بۆ ئەوەی قومارەک بکەن!. ئەو ئێوارەیە ١٣ هەزار دیناری سویسریان بردەوە، بەڵام لەبەرئەوەی وەزعەکە ئەوەندە سەخت بوو، کەسەک بە ئێوارەیەکی درەنگ بەتایبەت ئەگەر سەرخۆش بووایە، ئەو پارەیەیان پێ شک ببردایە بە چەقۆ دەیانکوشت و پارەکەیان دەبرد.
ناچار ئەوان پارەکەیان کرد، بە سێ بەشەوە، سێ هەزار دیناریان دا بە من، تا بەسەر گیرفانەکانمدا دابەشی بکەم، ئەوانیش ١٠ هەزارەکەی تریان دابەشی گیرفانەکانی خۆیان کرد و ڕۆیشتین. من بە تەواوی خۆیانە ببووم، ئەوانیش لە خۆشیی بردنەوەکە دووجار خۆیانە ببوون، بەیە بیریان چوو، ئەو سێ هەزارە لە من وەربگرنەوە. ناچار بە ڕۆژی دوایی بەم بردنەوە، هەردووکیان سوێند و تەڵاقیان خوارد، هیچ پارەیەکیان لای من نییە. چی بکەم، پارەکەم تا ماوەیەکی زۆریش دانا، چونکە وتم هەر کە دەزانن دەنەوە بەی، بەڵام شانسی خۆم تا ئەستاش دەنگیان نەبووە، ئەگەر ئەم نووسینە قوە نەکات بەسەرمدا و بیریان بکەوێتەوە و لێمسێننەوە.
ئێوارەیەکی باراناویی نەوەدەکان بوو، لە باڵەی “دەریا” لە شەقامی کاوە، سێ قەڵەی خۆریکی خواردنەوە بووین، هاوڕێیەکمان خۆی کرد بە باڵەکەدا. زۆر سەیر بوو، ئەو هەرگیز نەیخواردبۆتەوە، تەنانەت رقی لە خواردنەوە یە. وتمان “س” ئەوە چییە، ئاخر زەمانە تۆ هاتوویت بۆ ئێرە؟. ئەویش بە دەنگەکی حەزینەوە وتی، باوکم کەچی دوایی کردووە. منیش زۆر خۆیانە بووم، وتم “کوڕی باش ناشێت ئێمە بە مردووشەر بزانیت، ئە خەڵک باوکی بمرێت چی دەکات لە باڵە؟”. ئەویش بە تووڕەبوون، وتی “وایە بەڵام قوە بەسەری من، پارەمان نییە بۆ پرسەکەی”. هەر ئێمەی وت، هەرسێکمان لە یەک چرکەدا راچڵەکین. سەیری گیرفانی خۆمان کرد، نزیکەی یەک هەزار دینارمان پێبوو، وتمان کاکە ئەوە ٥٠٠ دینار بۆ تۆ، ٥٠٠ دیناریش بۆ خۆمان، ئیشی ئێمەشە راپەڕێنە، خەمی سبەییت نەبێت، ئەویش وتی کاکە ئاخر پرسە هیچ

نەبێت ٥٠٠٠ دیناری دەوێت، وتمان تۆ بڕۆ خەمت نەبێ.
ئەو شەوە چووینە قومارخانەیەکی خۆش، جیاوازبوو لەو قومارخانانەی، پێش ٣-٤ ساڵ من بینیبووم. کوڕی مەلا و "دیاری" دەستیان کردە قومار، منیش هاوکارێکی باش بووم لەگەڵیاندا، بەو ٥٠٠ دینارەی پێمانبوو، ١١ هەزار دینارمان بردەوە، بۆ سبەی، چووینە پرسەکە، برادەرەکەمان کە باوکی مردبوو، هەر سەیری دەکرد، بەڵام لە دەرفەتێکدا خستمانە ئەولاوە، ٦٠٠٠ هەزار دینارمان پێدا، وتمان بڕۆ بە دڵی خۆت پرسەکە بەڕێوە ببە. وتی، ئاخر ئێوە لە کوێتان هێنا؟.
دیاری وتی "تۆ کاڵەک خۆری، یان بێستانڕن؟"، هیچ قسەی نەکرد و پارەکەی وەرگرت. ئێستاش ئەو برادەرە نەیزانی پارەکە بە قومار پەیدا کرابوو، ئەوەتا من لێرە ئاشکرام کرد. بەڵام من ئەو قومارەم ناوناوە "قوماری پیرۆز"، تەنانەت ئەگەر پێویست بکات، ئامادەم ئەو قومارە دووبارە بکەمەوە.

سەرنج: کۆی ئەم نوستالیژیانە لە بەهار و هاوینی ساڵی ٢٠١٢دا نووسراون.

تێبینی: ئەم بەشەی نوستالیژیا له بەرگی سێیەمی کتێبی (قوتووی عەتار) لە لاپەڕە 528-532 بەشێوەی کتێبی کاغەز بڵاوکراوەتەوە.

کێشەکانی پۆستی پارێزگاری کەرکوک.. عوسمانی حاجی مارف

کۆبونەوەکانی پارتی و یەکێتی لەپەیوەند بە پرسی پۆستی پارێزگاری کەرکوک بەردەوامە، تائێستا ڕێکەوتن لەسەر ئەنجامێکی ڕۆشنی یەکلاییکەرەوە نەکراوە، لە دانوسانەکاندا یەکێتی وەها نیشان ئەدات کە لەوبارەیەوە بەڕوی هەموو لایەنەکاندا دەرگای کراوەیە، بەڵام دەیانەوێت لەگەڵ پارتیدا خۆیان بەنزیکتر نیشان بدەن تا لەگەڵ لایەنەکانی تری بەشدار لە ئەنجومەنی پارێزگادا، ئەمەش بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە ئەو پۆستەی پارێزگار "شایستەیەکی کوردیە".
لە کۆبونەوەی چوارشەممەدا ١٤/٢/٢٠٢٤، یەکێتی چارەسەرکردنی خۆی بۆ

پرسی پەستی پارێزگاری کەرکوک ئاشکرا دەکات. ئەوەش ڕادەگەیەنن کە دەبێت ئەم فایلە بەزووترین کات یەکلایی بکرێتەوە، هەروەها دەڵێن کەبوونەوەکان بەردەوام دەبن بەمە بەستی چارەسەرکردنی کێشەی تەواوی پۆستەکانی پارێزگای کەرکوک.
لە هەڵبژاردنی ئەنجوومەنی پارێزگاکان کە لە ١٨ی کانونی دووەم بەڕێوەچوو، ڕێژەی بەشداری لە کەرکوک گەیشتە ٦٩% ، بەرزترین رێژەی بەشداری بوو لەعێراقدا، لەهەمانکاتدا بە سوودوەرگرتن لە هەڵخراندن و رێکخستنی نەعەرەتەی کوردایەتی، یەکێتی توانی زۆرترین دەنگ بەدەست بهێنێت، بەڵام ناتوانی بەبێ رێکەوتن لەگەڵ لایەنی تردا، لایەنی یەکلاییکەرەوە بێت، ئەم رێکەوتنەش لە ئەنجوومەنی ئێستای پاریزگای کەرکوک سەخت و پێچیدەیە.
ئەوەی جێگای سەرنجە یەکێتی پێداگری لەسەر ئەوە دەکات کە ئەو پۆستەی پارێزگاری کەرکوک شایستەیەکی کوردیە و دەبێت بە یەکێتی نیشتمانی بێت، لەبەرئەوەی زۆرترین کورسیان بەدەستهێناوە، ئەوەش دوپات دەکەنەوە کە بەدڵنیاییەوە لەگەڵ هەموو لایەک ڕێکدەکەون! واتە ڕێکەوتن لەگەڵ هەر لایەنێکدا کە قەبوڵی پۆستی پارێزگار بە یەکێتی بکات! ئەمەش بۆ لایەنکانی تر قەبوڵکردنی سەختە، بەتایبەتی بۆ پارتی.
بەگشتی تائێستا بەشێک لە پارێزگاکانی عێراق ڕێککەوتون و بڕیاریان نەداوە لەسەر دیاریکردنی پرسی پۆستەکانی پارێزگاکان، بەتایبەتی وەک کێشەیەک ئەم مەسەلەیە بۆ کەرکوک ئاڵۆزترە، چونکە تێکەڵەیەکیان لە ناسیۆنالیزمی عەرەبی و تورکمان و کوردی داوە بەسەریەکدا، کە ڕێکەوتن لەسەر پۆستەکان زەحمەتی زۆر بەدوای خۆیدا دەهینێت، بەردەوام دانیشتنەکان دوادەخرێت، ڕێکەوتن و بڕیار لە دۆخێکی وادا کە هەر لایەنێک بەهەر بەڵگەیەک بێت خۆی بە شایستەی ئەو پۆستە دەزانێت، ڕێگە نادات ئەم پرسە یەکلایی بێتەوە، ئەمەش قوڵبونەوەی ئەو دەردەیە کە هەر لەسەرەتاوە بەدەوری ئەمریکا, حکومەتی عێراقیان لەسەر بنەمای قەومی و دینی و تائفی دابەشکرد.
ئەم ئاڵۆزیە بەجیا لەوەی لە ژێر کاریگەری هەڵبژاردنەکدایە کە عێراقیان لەسەر بنەمای نەتەوەیی و دینی و تائفی دابەشکردوە، لەهەمانکاتدا دەستوەردانی تورکیا و ئێرانیش لە عێراق بەگشتی و لە کەرکوک بەتایبەتی، ئەم پرسەی پارێزگاری کەرکوکی ئاڵۆزتر و داخراوتر داوە بەدەستەوە.
ئەنقەرە بەڕاشکاوی خواستی خۆی لە وەرگرتنی سەرکردایەتی پارێزگاکە بۆ پێکهاتەی تورکمان دەربڕیوە، هاکان فیدان وەزیری دەرەوەی تورکیا پێشتر داوای پەسەندکردنی پرەنسیپی خولانەوە”نۆبە”ی کردبوو لە هەڵبژاردنی پارێزگاردا، بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە ئەو پۆستە

پێشتر بۆ کورد و عەرەب بووە، واتە بەبێ گوێدانە ئەنجامەکانی هەڵبژاردن، نەرەی تورکمانەکانە ئەو پۆستە سەرکردایەتییە لە کەرکوک بەدەست بهێنن، پێشتریش سەرۆکی دەزگای هەواڵگری تورکیا، ئیبراهیم کالین، کە لە مانگی یەکی ساڵی ڕابردوودا سەردانی عێراقی کردوە، لەگەڵ نوێنەرانی پێکهاتەی عەرەبی و تورکمانەکان کۆبۆتەوەو داوای لێکردبون هاوپەیمانی یەکتر بن بۆ ئەوەی پێکهاتەی کورد نەتوانێت پۆستی پارێزگار بەدەست بهێنن.

لەهەمانکاتدا تورکیا ئەوەندەی سەرنجی لەسەر تورکمانەکانی ناوچەی کەرکوکە کە کێشەی لەسەرە، گرنگی بە پێکهاتەی تورکمان کە دانیشتوانی هەرێمی کوردستانن نادات، واتە بە ئەنقەرە مەسەلەکەی چارەنوس و مافی تورکمانەکان نییە، بەڵکو پەیداکردنی هۆکارێکە بۆ دەخالەت و دەست تێوەردان لە کێشەکانی شاری کەرکوک و پەیداکردنی جێگایەک بۆ جێکەوتنی بەرژەوەندییەکانی.

لەهەمانکاتدا کۆماری ئیسلامی ئێرانیش بەدوای جێگیرکردنی پشکی شیعەوەیە، کە دەتوانێت لە ڕێگەی حکومەتی عێراقەوە کاری لەسەر بکات، بەڵام ئێران لەم بارەیەوە کێشەیەکی وەها دروست ناکات، چونکە بالادەستی حکومەتی عێراق بەسەر شاری کەرکوکدا بەرژەوەندییەکانی ئێرانی پاراستوە، ئەوەی بۆ ئێران جێگای بایەخە بەرگرتنە بە دەخالەتەکانی تورکیا لە کەرکوکدا.

کەرکوک دوای بەسرە، دووەم دەوڵەمەندترین شاری عێراقە لەڕووی نەوتەوە، کە ئیدارەکەی ناکۆکی لەسەرە لەنێوان بەغدا و هەولێر، لەچوارچێوەی ئەوەی کە دوای لەشکرکێشی ئەمریکا بۆ سەر عێراق بە مادەی ١٤٠ی دەستور، بە ناوچە کێشە لەسەرەکان ناسرا، کە لەساڵی ٢٠٠٥ پەسەندکرا.

کەرکوک لەنێو پارێزگاکانی عێراق جیاکراوەتەوە، بەوپێیەی ٦ کێڵگەی نەوتی زەبەلاحی تێدایە کە یەدەگەکانیان بە نزیکەی ١٣ ملیار بەرمیل مەزەندە دەکرێت، ئەم داهاتە سروشتییەی شاری کەرکوک، بەدوای ڕوخانی حکومەتی بەعس و لە پرۆسەی پێکهێنانەوەی حکومەتی عێراقدا، سەرچاوەی کێشەیەکی گەورەی نێوان هێزە میلیشیاکانە بۆ دەست بەسەراگرتن و بە تاڵانبردنی سەروەت و سامانی ئەوشارە، کە هەر لەسەرەتاوە یەکێتی و پارتی ئەو فرسەتەیان قۆستەوە، کە لەلایەک کۆنترۆڵکردنی چاڵە نەوتییەکان و بازرگانی و قاچاخچێتی بەنەوتەوە کردە بنەمای بەهێزکردنی پێگەی سەربازی و سیاسیان لە هەرێمدا، لەلایەکی تریشەوە، دەوریان دی لە وێرانکردنی ئەو شارەو فەرامۆشکردنی ژیان و گوزەرانی دانیشتوانەکەی، لەهەمانکاتدا ڕەواجدان و باوەشێنکردن بە ململانێ و دوبەرەکی نەتەوەییان بە ڕێخست.

بەڵام بەدوای ٢٠١٧وە، بە شکستی بانگەوازی سەربەخۆی کوردستان، کۆنترۆڵی ئەمنی لە پارێزگاکەدا گواسترایەوە بەحەشدی شەعبی و هێزەکانی سوپای عێراق، هێزە چەکدارەکانی پارتی و یەکێتی پاشەکشەیان پێکرا و کەرکوکیان دۆڕاند، کەیسی بریاری ١٤٠یش لەسەر ناوچە کێشە لەسەرەکان پێچرایەوە، یەکەم هەنگاویش بە کاریگەری لە بچوکردنەوەی قەوارەی هەرێم دەستی پێکرد.

تائێستا نەتوانرێ دانیشتنی ئەنجومەنی پارێزگا بەرێوە ببرێت، بەهۆی نەتوانینی ئامادەبونی رێژەی نیوە زائد یەک، ئەم نائامادەییەش دەگەرێتەوە بۆ ئەوەی لایەنەکان نەیانتوانیوە لەسەر هیچ پێشنیارو کلێشەک لەنێوان خۆیاندا ساغ ببنەوەو پێکبێن، گەر وارێکەوت توانیان ئەو دانیشتنە بکەن، ئەو ئەنجومەنە لەگەڵ گێژاوێکدا دەرگیرە، رێگا چارەیەکیان لە بەردەمدا نیە رێرەوی جێکەوتنی پۆستەکانی پارێزگا جێگیرکەن.

هەردوو لایەنی سەرەکی هەرێمی کوردستان، پارتی و یەکێتی لەسەر ئەوە ڕێکن کە پۆستی پارێزگاری نوێی کەرکوک کورد بێت، بەلام هیچ بەڵگەیەک لەبەینی خۆیاندا ناسەلمێنن کە ببڕێنەوە لەسەر ئەوەی پارێزگار سەر بە کام لایان بێت، کۆتایی ئەم کێشمەکێشە وەک زۆبەی کێشەکانی نێوان پارتی و یەکێتی دیار نابێت و لە بۆشایی بازنەیەکی داخراودا دەخولێنەوە.

لەگەڵ هەموو ئەو کێشانەشدا، گەر وا ڕێکەوێت پۆستی پارێزگاری کەرکوک لە هەر ڕێگایەکەوە بۆ یەکێتی دیاری کرا، پارێزگارێکی زۆر لاوازو بێدەسەڵات و کلێشەیی دەبێت، چونکە دەسەڵات لە شاری کەرکوکدا و بەدەستەوەگرتنی چاڵە نەوتیەکان و بازرگانی بە نەوتەوە، لەژێر کۆنترۆڵی تەواوی حکومەتی بەغدادایە، پارێزگاری کەرکوک پارتی بێت یا یەکێتی، نەک لە بەرزبونەوەی ئاستی هاوسەنگی هێزی هیچ لایەنەکیان ناگۆڕێت، بەڵکو زیاتر ملکەچی پرۆسەی جێکەوتنی ناوەند بونەوەی حکومەتی عێراق دەبنەوە.

ئەوەی شایانی باسە ئەو هەرایەش کە یەکێتی پیادەی کرد لە هەڵبژاردنی پاریزگاکان لە کەرکوکدا، بە وەڵامدانەوەی ئەو قەیرانە ناوخۆیەی پەرشوبڵاوی ڕیزەکانی حزبەکەیان بوو، تا گوژمێک بەئارایشی ڕیزەکانی بداتەوە، بەڵام لە باری عەمەلیەوە بە گەڕانەوەی دەوری لە ناو کەرکوکدا هیچ بەرهەمێکی نابێت.

مـــەرگ لـــە (بســـفۆر)ێدا.. عەبـدولـ□هاب ئەلـبەيــاتی.. و : نەژاد عزیز سورمێ

بۆ یادی (نازم حیکمەت)

(1)
دوای شەوی هەزارە و
پاش ساڵی دەیەم ،
بە ئەستەمبۆڵێدا تێپەڕیم
گەیشتمە هاوڕێیان :
هەندێکیان مرد بوون
هەندێ پیر ببوون و
هەندێ خیانەتیان کردبوو ..

تریفەی مانگی لە (بسفۆر)ێدا هەڵاتوو
پاش شەوی یەکەم ..
هەندێکیشیان – وەك خۆیان ماونەتەوە
کە بەجێم هێشتبوون –
بەناو وێنە و
شیعر و مەی و خۆشەویستیدا ..

بەرەو شاری خەون دەچێ و
هەر وەختێ (تەڕوادە)
لە خەونەکانیدا گەمارۆ دەدرێ .. دەگری

) گریکەکان) شوورەکانیان کوتایەوە و
ژنەکانیان لاقە کردن
دەگری و
مەینەتی هەژاران ناگری
وەختێ گەمارۆ دەدرێن و
بەسەر شوورەی
ئەو شارە شەهیدانەوە
لە بێن دەبرێن ..

بە هاوڕێیان گەیشتم :

یونسەشەل مردبوو
یوسفی زیندانیش لە سەرچاوە بوو
هێشتا بۆ (مەدرید)
لە کەشتیەکی کاغەزیدا کۆچی لێناوه و
بە تێکشکاوی ،
پاسەوانی بەندیخانە
لە سەرچاوەدا فریو دەدا . .
(شێخ بەدرەددین) یش لە عەبایەکی سووری
گوڵاڵە سوورەدا ، سەربڕاو
لە دەمارەوە بۆ دەمار
ماهی ڕەشی ناپاکی
لە بازن و گوارەی ژنان
مەیخانە و بازاڕ و
گەمی□ سپی□کانی بسفۆرێ دایە ..
کرێکاری بەندەرەکە ،
بە جل و بەرگی شینەوە
لە مەیخانەدا
تارمایی بوو بەسەر کورسی□کەیەوە
فیلەتەنێکە بێ چەك :
وەك بڵێی بە شمشێری برووسکە
لە دەریامان نەدابێ
یان تێنەپەڕیبووین ،
لە پێناوی ئەوەی شەوی ئادەمزاد
— خوداوەند — باڵداران
ڕووناك بکەینەوە ..

هەندێکیان
وەك بەجێم هێشتبوون
وا مابوونەوە
بەسەر شانۆی چۆل و
لە سێرکدا ،
بەسەر پشتی ئەسپێکی دارینەوە
نمایش دەکەن .
هاوڕێیان ،
بەسەر شۆستەی بەندەردا
لەسەرخۆ
دەبنیسان و دەمردن ..

لێ سترانبێژ ، بە گۆرانییەکانی
بەرەنگاریی
سیس بوون و مەرگ دەبووەوە و
لە دۆزەخیدا ، هەڵقرچاو
شەوی ئادەمزاد و خوداوەند و باڵدارانی
ڕووناك دەکردەوە .

(2)
دوای تۆ
مەرگ و جودایی لە ئەستەمبۆڵێ
گەمەی چاولەڕێی هەڵخەڵەتاوی دەکرد
(مننەوەر) شووی کردەوە و ڕۆیی ..
ئەوانی دیش پردەکانیان سووتاند .

(3)
بەرەو قووڵایی شۆڕ دەبیەوە
بەڵام نقووم نابی ..
داخۆ لە تاراوگەدا ،
بەرەو سوڵتانخانی عەشق
بەسەر هەورێکی سەوزەوە گەڕایتەوە ؟
ئایا حەریم و مانگت
لە چاویدا دی ؟
ئەستێرەی جەوسەر
نهێنی نادركێنێ ..

ده‌گریم
وەختێ کەنیزەی چاوزەیتی
دەروازەی باخچەم بۆ دەکاتەوە
کە مافووری سوورم لەژێر پێدا ڕادەخا ..
(یونس) بە دارشەقەکەی
بەدوامەوەیە
سوڵتانی م□ل□کەتی مەرگ :
منم
ئەو پۆستەچییەم ،
فرمێسك و شەختە و خۆری
بۆ عاشقان هەڵگرتووە ..

سەرچاوەکانی بەهارت

لە پەنجەرەی زیندانەوە : دیوە ؟
یا شەمەندەفەری شەو
کە لوورەی ،
لە ڕەشەبایەکی بەفریندا دەنێرێ ؟
بە قژی سوورییەوە کۆت کرا بووم ..
بەرەو مەنفایان ڕاپێچ دەکردم
دەلوورێنم و کۆت دەگەزم
کێ لە مندا دەڕوا و ناگەڕێتەوە ؟
بینیت ؟
شتێك نییە
لە ژاوەژاو و
چەپڵەی هۆڵەكان زیاتر
شەو لە هەموو شوێنێكدا بوو
منیش بە قژییەوە کۆت کرابووم
وەك کۆیلە
بەدوایەوە بووم
بینیت ؟
یوسفی زیندانی
ببووە جاسووسی دەسەڵات ..
کرێکاری چیکەنە و
چاپخانەی نهێنی بووە .
ڕۆژگار وەرسووڕا
بەفر بەسەر دەروازەی
باخچەدا باری
من ،
سوڵتانی مەملەکەتی مەرگ
بەدوای گەورەوەمم
بەرەو تاراوگە ..
میراتم ، گۆڕی شەهیدانە
تا ماوم
میدالەکانییان ،
لە دەرەوەی هۆڵی پاشا و
دزیکەرانی شیعر و
هۆزە نوێیەکان .. هەڵدەگرم

هاوڕێیان هەندێکیان بزرکران
یان ون بوون ..

هەندێکیشیان هێشتا
بە ئازایەتییەوە
لەگەڵ کاروانە مەزنەکە دەڕوا و
یونسە شەلیش
هەر لەسەر بیروباوەڕی خۆیەتی
هەموو شەوێ
نەخشەی جیهان
بە دارشەقەکەی دەپێوێ ..
کە دەگەڕێتەوە گۆڕیش ،
دەست درێژ دەکا
خۆڵ لەسەر دەم و چاوی سترانبێژ
بسڕێتەوە ،
کە لە گۆرانییەکانیدا
بەرەنگاری
سیس بوون و مەرگ دەبێتەوە و
لە دۆزەخیدا دەسووتێ ،
شەوی ئادەمزاد و خوداوەند و باڵداران
ڕووناك بکاتەوە .

(*) له کۆشیعری شاعیر (سیره ذاتیة لسارق النار) بڵاوکردنه‌وه‌ی (دار الشروق) چاپی دووه‌م 1985 ل 60 .

(گەڕان ١٤).. شیعـــری نــــاڵە حەسەن

(تابلۆ ، یادەوەری ، عەشق ، فڕین ، نائومێدی ، بوون ، خۆزگە ، ڕابردوو ، جوانی ، تەنیایی ، شیعر ، ئارەزوو ، ژیان ، چاوەروانی ، ئازادی ، پرسیار ، ڕووناکی ، دابڕان ، گومان ، گەڕانەوە ، جیاوازی …)

١

(..……..)

سەردەمانێک پەنجەکانم

لەژێر ستیانەکەتدا دەخەوتن
لاولاوەی خەونەکانیشم
دەوروبەری کانی حەزەکانتی دادەپۆشی و
ڕەگەکانیان لەنێو ئاوە ڕوونەکەی ئارەزووت
دەمیان بۆ خۆرەتاوی ئومێد دەکردەوە
منیش لەو ڕۆژانە
لەنێو ڕوونا کی چاوەکانت خۆم دەشاردەوە
٢
(..........)
ناولەپی ئازارەکانم پڕە لە ئاگر
ئاگر چیڕۆکە درێژەکانی عەشقم بۆ دەنووسێتەوە
پەپوولەکانیش دڵتەنگ و خەیاڵ ماندوو
بێ م□ بەست
لە دەوری گوڵەکان دەسووڕینەوە
لە دوورەوەش
لە شەپۆلە بێهودەکانی ڕووبارەوە
گۆرانییەکی غەمگین دێتە گوێ و دەڵێن
ئاسوودەیی ئێمە خۆرەتاوێکی ڕەنگ زەرد بوو
ئاوابوو ئیتر هەڵنایەتەوە
٣
(...........)
بێدەنگیم پڕە لە قسە
پڕە لە هاوار
پڕە لە شیعر
وەکچۆن تەنیاییم
پڕە لە ئاوەدانی و ژیان و مردن
ئەی خوێنەر …
گەر دەتەوێت زێتر
کۆدەکانی شیعر و نهێنیەکانمت بۆ بکرێنەوە
توند توند
دەست بە لچکە کراسی ژیانتەوە بگرە …!
٤
(...........)
پەنجەرەی دڵت بکەرەوە و
لە چاوەڕوانیم بە
تا دوا ساتەکان و
چرکە ڕەشەکانی کۆتایی کات

وەکچۆن منیش
بەر لە دایکبوونمەوە لە چاوەڕوانیت دام
من تەمەنێکە چرکە ڕەشەکانی
کۆتایی کاتم جیهێشتووە
لەلای من
زەمەن و ڕووناکی و ڕازە ڕەنگینەکان
دەمێکە کۆتاییان پێهاتووە
٥
(..………)
گەر شەو و ڕۆژێک
خۆر لە ماڵەکەی خۆی نەیێتەدەر و یاخی بێ
چاوەکانی ئاسمان زەق زەق سوور هەڵدەگەڕێن
زەوی لە جووڵە دەکەوێ
کاتژمێرەکان ڕیتمی تکەتکیان بیردەچێتەوە
ڕەنگەکان بە تارایەکی ڕەش خۆیان دادەپۆشن
سیمای جوانی لەسەر ڕوخساری
تاوەر و تاڤگە و تەلارەکان دەرناکەون
منیش لەنێو ونبوونی خۆمدا ونتر و ونتر دەبم
٦
(..………)
ئایا لە دۆزەخدا مرۆڤەکان دەمرن
یان / بەر لە ئاگر دۆزەخ هەبوو
ئەی بەهەشت و دۆزەخ کەی هاتوونەتە بوون … ؟!
٧
(..………)
زۆر شەوان حەزدەکەم
مۆمێک لەسەر سینگی دەریا داگیرسێنم
تا تابلۆی ئەو چرکە ساتە بکێشم
کە باران لەوێ تەڕەکانی ئاو ماچ دەکات
چەندە جوان بوو
گەر مرۆڤیش لەنێو ئاو بژیابا
نە ماڵی دەبوو نە شەقام و نە نیشتیمان
٨
(..………)
من خولیاکانتم پێکرد لە خەون
خەونەکانیشت پڕ لە پەیکەری تۆ
تۆش لە نێو خەون و خولیاکانم

پەیکەرەکانی منت شکاند

٩

(........)

گەر لە تاریکی نەمناسییەوە
چیت لێبکەم لە ڕووناکی
گەر ژیانی من تابلۆیەک بێت لە نائومێدی
خۆشی و سەفا و
بەزم و شادی و بەختەوەری بۆ من چی ..!

١٠

(........)

جوانی هەورێکی سپییە
لەنێو ئاسمانە ڕەشەکەی دەقدا
بارانێکی شینی پێ چێژ دادەکا
دەروونی خاک و گیا و باخچەکان
هێمن و ئارام دەکاتەوە ... !

١١

(........)

ئازادیش ڕووناکییەکی نارنجی نوورانییە
لەنێو ئاوێنە ئاوییەکەی بووندا
لەگەڵ دەرکەوتنی
جووڵە و ژیانی مرۆڤەکان
ئاکتیڤ و گەش و ڕۆشن دەکاتەوە ...!

ڕەشەمەی ٢٠٢٤

بوون بە ڕەقەم، ڕەقەم بەستن..
نەوزاد بەندی

ئەمڕۆ میللەتێ تێکەوتووین ،
تیایدا ،
(بوون بە ڕەقەم) ، (ڕەقەم بەستن) ،
جیاوازەکەیان زۆر ـــ زۆرە ..

(بوون بە ڕەقەم) ،
واتا ئیتر هێڵێکی غاز و نەوتەکە ،
بە ماڵتانا تێئەپەڕن ..
دەفتەرە دۆلار بەکۆمەڵ ،
لە بەردەرگاکەت ئەوەستن ،
تکا ئەکەن وەریانبگری ..
کۆکە و باوبژەکانیشت ،
چاپ ئەکرێن و
سەد هەزاریان لێ ئەفرۆشرێ ..
سەر و گوێلاکی ڕێزمانیش
بێنیتە خوار ،
زانا پێش گەمژە ، هەردوو گوێت بۆ ڕائەگرێ ..
گەر وڕێنە و قسەی شێتانەیش بدرکێنی،
پیرۆزە و تەواوی میللەت ،
وەک وێرد ئەیخاتە سەر دەمی ،
لەبەر ئەوەی تۆ ڕەقەمی ..
بەس (ڕەقەم بەستن) جیاوازە ،
واتا تۆ لێ بوویتەتەوە ..
واتا تۆ بیر چوویتەتەوە ..
واتا هیچ کەس گوێت لێ ناگرێ ..
خەڵک خۆیانت لێ لادەدەن لە ڕێگا و بان ..
هەرچی بڵێی ، لێت ناگرن و
ناهێڵن تەواوی بکەی ،
ئەو خەمانەی لەناو دڵتان ..
پێت ئەڵێن شێت و پەتەڕی ..
گەر نیتشە و دیستۆفسکیش بی ،
لەلایان وایە ئەوەڕی ..
لێت ئەدەن .. زیندانت ئەکەن ،
ژنت لێ ئەسێننەوە ،
بێ ئیش و فرمانت ئەکەن ..
نایەتە دی هەر شتێکت کە ویستووە،
چونکە ڕەقەمت بەستووە !!

★ ★ ★

سەیرێکی چوار دەورتان بکەن ،
ئەوانەی کە بوون بە ڕەقەم ،

لـەگەڵ ڕەقـەم بـەستووەکان ..
ئـەو هیچانـەی کـە بوون بـە شت ،
لـەگەڵ ماران گەستووەکان ..
ئینجا بزانن ئـەم شارە ،
شار نییه ،
قومارخانـەیه ..
عـەقـڵێ ، داهـێنانـێ هـەبـێ ،
بـەردباران و دێوانـەیـە ..
لـە نـەجمـەدین مـەلا هـەتا
فـەرهاد پیرباڵ ..
بـە زیندوێتی ،
هـەوڵ دراوە ، بخرێنـە چاڵ ..
ڕەقـەمـەکان ..
دەست بـە نـەوت و
بـە دۆلار و
بـە داهات و
بـڕیار و چەک و قـەمـەکان ..
ئـەمانـە پـێیان ئـەووترێ بخـۆر یاخود
مشـەخـۆری
هـەموو کاسه و
هـەموو دۆخ و
سـەردەمـەکان …

* * *

شتی تریش …